

BİR ANLATIM TARZI OLARAK MESNEVÎ'DE BAZI ÂDET, İNANIŞ VE KABULLER

Ali YILDIRIM¹

ÖZET

Mevlânâ'nın 25.700 beyitten oluşan Mesnevî'si, üslubu, hikâyeleri, meselleri ve örnekleri ile çok beğenilen ve okunan eserlerden biri olmuştur. Muhtevası çoğunlukla ahlakî ve tasavvufî konulardan oluşması itibarıyla hemen tamamen başucu kitaplarından olmuştur. Dolayısıyla Farsça kaleme alınan bu eserin pek çok tercüme ve şerhi yapılmıştır. Yine Mevlevîlik geleneğinde Mesnevî okumaları, rutin dersler ve sohbetlerden olmuştur. Mesnevî'yi önemli yapan, onun muhtevası kadar üslubunun da çekici ve etkileyici olması yönüdür. Özellikle kahramanlarının hayvan figürleri olduğu hikâyeleri başta olmak üzere bütün hikâyeleri, hayatın içindeki gerçekleri ifade etmenin yanı sıra manevi ve soyut hususları anlatmada çok etkili olmuştur. Belki de Mesnevî'yi çok tutulan ve sevilen bir eser konumuna getiren onun bu yönüdür. İç içe girmiş bu hikâyeler, sonucu uzadıkça okuyucu da bir merak ve beklenti hissi uyandırmaktadır.

Hikâye tekniğinin etkileyciliği yanında Mesnevî'nin diğer bir üslup özelliği ise önceki dönemlerin ve Mevlânâ'nın kendi döneminin âdet, inanış ve genel kabullerinin yaygın bir şekilde kullanılmasıdır. Bu durum, şiirdeki estetik yönün yanı sıra okuyucuyu dönemin söz konusu kültürel öğelerinden haberdar etmesi itibarıyla da çok büyük önem arz etmektedir. Bugün belki de hiçbir zaman bilinemeyecek âdetler, inanışlar, ritüeller ile ilgili okuyucu bilgi sahibi olmaktadır. Şüphesiz Mevlânâ, bu örnekleri kişilerin bunlardan haberi olsun amacından önce soyut ve anlaşılması zor olan dinî, ahlakî, tasavvufî hususların daha iyi anlaşılıp kavranması noktasında kullanmakta idi. Bu çalışmada, Mesnevî'de geçen söz konusu örneklerden bazıları üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, Mesnevî, inançlar, âdetler, ritüeller.

¹ Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0001-9228-6111

SOME CUSTOMS, BELIEFS AND RITUELS IN MASNAVI AS A STYLE OF EXPRESSION

ABSTRACT

Mevlana's Masnavi which consists of 25.700 couplets is one of the best and popular works for its tales and examples. It has always been one of reference books because of including completely moral and sufistic themes. For this reason apart from Persian in which it was written, it also has several translations in Turkish. In Mevleviyeh tradition studies on Masnavi were carried out as courses and discussions. What makes Masnavi important is not only its content but also its interesting and influential turn of expression. Most particularly ones including animal figures, his all tales have been influential for they tell the reality of life and spiritual and abstract issues. Maybe it is the reason which makes Masnavi popular. All these tales which are within each other, attract the readers buy being longer and longer. Apart from telling the tales in an effective way customs, beliefs and conventional wisdom in Mevlana period are also treated in this work.

From this aspect it has an important function for informing the readers about the cultural characteristics of the period. By this way the readers can be informed about the customs, beliefs, rituals which they did not know before. Definitely Mevlana used these issues not for informing the readers about them but for clearing up the religious, moral and sufistic matters. In this study some examples mentioned in Masnavi will be discussed.

Key words: Mevlânâ, Masnavi, beliefs, customs, rituals.

Edebî metinler, sadece düşünce ve duygulanımları estetik bir kaygı ile ortaya koyan oluşumlar değil aynı zamanda döneminin veya genel insanlık tarihinin kültürel değerlerini taşıma özelliğine sahip birikimlerdir. Bu metinlerde geçmişin izlerini sürmek ve söz konusu değerlerden bilgi sahibi olmak mümkün gözükmemektedir. Şüphesiz edebî metinler birer tarih belgesi değildir; onun gayesi edebî haz ve ulvî duyguların ortaya konulmasıdır. Hatta edebî metinlerin, bu duyguları okuyucuya aktarma gibi bir gayesi de en ön planda değildir. Ancak bütün bunlara rağmen edebî metinlerin kendine has bir özelliği olarak okuyucusunu bilgilendirme yönleri vardır. Bu bilgilerin arka planını veya gayesini kavramadan da metne nüfuz etmek veya metinden edebî haz almanın da imkânı kalmamaktadır. “Arapsaçına dönmüş, bilgi ile edebiyat arasındaki ilişki. Okuyucular, yazarlar, eleştiriciler, filozoflar hepsi de bölünmüş bu konuda. Kimi filozoflara göre gülünç bir şey edebiyatı bilgi yönünden inceleyip değerlendirmek; bilgi başka, edebiyat başka. Kimi filozofsa asıl bilginin yalnızca edebiyat ürünlerinde bulunduğu inaniyor” (Uygur 2003; 57).

Yazar, bilgi birikiminin yanı sıra günlük hadiseleri gözlemler, onları zihnine nakşeder ve eserinde kullanır. Kendi zihin dünyasında kurguladığını aynı zamanda okuyucusuna da aktarır; ancak yazar okuyucunun da kendi zihin dünyasında bunları kurgulamasını sağlar. “Homeros ve Yunan şairleri, aklın derinleştirilmiş düşünceleriyle değil, tasvirlerinin parlaklığı ve değişikliği ile dikkati çekmişlerdir. Şair, görmüştür, size de gösterir, gördükleri ona tesir etmiştir, o da intibalarını size nakleder; dinleyicilerin hepsi de birkaç bakımdan onun gibi şairdirler: İnanırlar, hayran olurlar, bilmezler, şaşar ve çocukluğun merakı onlarda insanların merakıyla birleşir” (Steal 1989; 39).

Yazar, anlatısını dümdüz anlatmaz; onu albenili kılmak noktasında mecaz ve örüntülerle zenginleştirir. Zira her eser okuyucusu ile ancak hayatını sürdürür. Okuyucu eksensiz olmayan bir eser adeta ölü doğmuş bir çocuk gibidir. “Konuşma, açıklama veya bilgi aktarma amaçlı olduğu halde, bu amacını bir benzerlikten, bir mecazdan yararlanmadan asla yerine getiremez.” (Livingston 1998; 114).

Coomaraswamy’ye göre gerçek bir sanat, sembolik ve manalı bir sanatın gerçekleştirilebildiği, yani aklın dışında görülmesi mümkün olmayan şeylerin temsil edildiği sanattır.” (Livingston 1998; 110).

Mesnevî, hikâye tekniğinin ustaca kullanıldığı eserlerden birisidir. Özellikle onun örneklere dayandırarak ortaya koyduğu temsilî anlatım üslubu, eserin en önemli özelliklerinden birisidir. Mevlânâ, hikâyelerini yeknesak bir tarzın ötesinde iç içe geçmiş şekilde aktarmaktadır. Anlatmaya başladığı hikâyenin bir yerinde başka bir hikâyeye, hatta hikâyelere başvurur. Daha sonra asıl hikâyesine dönerek onu tamamlar. Mevlânâ, başta Kelile ve Dimne’den olmak üzere, pek çok hikâyeyi eserine almıştır. Bu hikâyeleri Mevlânâ, “insanların akıllarının kavrayacağı bir tarzda konuşur. Buna rağmen onun bu üslubu dalgalı bir deniz gibi değişkendir. Bazen akli delillere, mantikî kurallara dayanırken, bazen dinî nasrlara, tasavvufî üslûba, bazen de kelâmî metotlara göre anlatır. Bu arada, zâhiri latîf hoş olan, hakikatte birçok manalar taşıyan nice hikâye ve misaller sunar” (Güllüce 2008: 132).

Mevlânâ'nın eserinde sık sık hikâye ve mesellere yer vermesinin en önemli taraflarından biri soyut ve mana âlemine ait hususların zihinlerde somutlaşarak daha belirgin olmasıdır. Diğer bir yönü ise bu ahlâkî ve irfanî bilgileri bir mesel, bir olay örgüsü içerisinde vererek insanların zihninde daha kalıcı ve etkili olmasının amaçlanmasıdır. Basit, komik, ilginç, dikkat çekici ve hatta bazen müstehcen sayılabilecek hikâyelerin anlatılmasının temel sebepleri olarak bu durum söylenebilir.

Mesnevî’deki bu hikâyeleştirme üslubunun yanı sıra Mevlânâ, özellikle döneminin alışkanlıkları, âdetleri, inanışları, genelgeçer kabulleri gibi konularda da sık sık örneklere yer vermiştir. Şüphesiz şiirin en önemli tarafı estetik boyutudur; onun âhengi, ses uyumu, akıcılığı, müzikalitesi önemlidir. Ancak ahlâkî ve irfanî öğretileri insanlara anlatmak amacı birinci plana oturtulduğunda şiirin içerik yönü de önem kazanmaktadır. Okuyucuyu etkilemesi, okuyucuda yoğun duygulanımlara neden olabilmesi de önem arz etmektedir. Mesnevî, belki bu estetik yönden daha çok içeriği ve kurguları ile ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla Mevlânâ, hem geçmiş kültür ve medeniyetlerden hem de kendi kültür coğrafyasından sık sık örnekleme başvurmuştur.

Mesnevî’den Örnekler

Biz, Mevlânâ'nın Mesnevî’sinden sadece dinî, ahlâkî, irfanî bir eser olmak yönüyle yararlanmıyoruz, aynı zamanda o dönemlerin kültürel öğeleri olarak adlandırılacak kesitleri de öğrenmekteyiz. Bunların bir kısmı genelgeçer olup bugün de bilinen örnekler olmakla birlikte sadece dönemi için bilinen ve yaygın olan örnekleri de gözlemlemekteyiz. Örneğin sürü psikolojisini anlatmada önemli bir gösterge olan bir koyunun herhangi bir engeli geçmesi ile bütün sürünün onu takip etmesi gerçeği Mesnevî’de tam aksi bir kurgulama ile karşımıza çıkmaktadır. O, sürüyü oluşturan koyunların her birisini, kişide potansiyel olarak bulunan olumlu hasletlere benzetmiştir. Ona göre bu hasletlerden birinin harekete geçmesi ile diğer bütün olumlu hasletler onu takip eder.

“Sülûkta bir duygu, bağıni çözdü mü öbür duyguların hepsi birden değişir. Bir duygu, zâhiri duygularla idrâk edilemeyecek şeyleri duydu, gördü mü, gayba ait şeyler bütün duygulara aşikâr olur. **Sürüden bir koyun yürüyüp dereyi atlayınca öbür koyunlar da birer, birer o tarafa atlarlar.** Sen de duygu koyunlarını sür, Allah yazısında yay, otlat da orada sümbül ve ağustos gülü yesinler, hakikat bahçelerine yol bulsunlar” (C2.3240-3245).

Bugün de önemli dinî sorunlardan biri olarak görülen, Kur’an’ın sadece Arapçadan okunarak dinî vecibelerin yerine getirildiğini düşünmek anlayışı şiddetle eleştirilmektedir. Mevlânâ’ya göre Kur’an’ın anlamını bilmeden, onun hükümlerine uymadan yapılan ibadet “Eşeği görmeden semerini döğmek” gibidir.

“Mâna odur ki seni senden alır; suretten müstağni kalır. Seni kör ve sağır eden, insanı, surete bir kat daha âşik eyleyen, mâna olamaz. Köre nasip olan, ancak gam arttıran hayallerdir. Gözün nasibi bu fâni hayallerden

ibarettir. **Körler, Kuran’ın harflerini ezberlemişlerdir. Eşeği görmezler de semeri dövüp dururlar!** Gözün açıksa kaçan eşeği gör; ey puta tapan, niceye dek semercilik?!” (C1. 720).

Anlayışsız, bön ve ahmak olan insanların kapasitesinin bir yere kadar olduğu, onlara irfâni bilgilerden bahsetmenin faydasızlığını ise “sıpayı yük vurulmaz” örneğiyle izah etmiştir. Buna ek olarak Ebumerre, yani şeytana kim Farsça okutabilir, diyerek Mesnevî’yi kaleme aldığı dil olan Farsçaya da bir kutsiyet izafe etmiştir.

“Âlemde eşek sıpasına kim yük yükler? Ebumerre’ye kim Farsça okutabilir? At topallamaya başladı mı, üstündeki yükü alırlar. Çünkü Allah “Köre teklif yok” demiş” (MC3. 675).

Mesnevî’de geçen uzunca bir köylü ile şehirli hikâyesinin yanı sıra köy ve köylüye dair, şehir ve şehirliye dair de oldukça fazla mesele rastlamaktayız. Mevlânâ’nın köy ve köylüye bakışı tamamen olumsuzdur. Köylü tiplmesi Mesnevî’de bazen ahmak, anlayışsız, bazen de kurnaz ve ikiyüzlü olarak geçmektedir. Meşhur bir söz olan “iyilik yapan kötülük bulur” gerçeğini Mevlânâ bu köylü ile şehirli hikâyesinde kullanmıştır.

“Köylü bunca hakkın geçti. Onun için nice zahmetler çektin. O da, sen ona konuk olasın da hiç olmazsa bu hakların bir kısmını olsun ödemek ister. Bize, onu kandırın, köye getirin diye gizlice birçok ricalarda bulundu” dediler. Şehirli dedi ki: **“Yavrucuğum, doğru ama iyilik ettiğin kişinin şerrinden sakın demişler.** Dostluk, son demdedir. Korkarım ki bir şey olur da tohum bozular” (C3.260)

Daha önce de bahsedildiği gibi Mevlânâ, Mesnevî’de geçen hikâyelerin çoğunu daha önceki bilge kişilerin anlattığı mesellerden seçmiştir. Aşağıdaki örnekte de sözlerini Hakim-i Gaznevî’den aldığını belirtmektedir. Mevlânâ, anlatımının eksik kaldığını veya tam ve kâmil olmadığını ifade etmek üzere Türklerin yemeği örneğinden bahsetmektedir. Ona göre Türkler eti tam pişirmeden yemektedir. Sözlerinin yarım kalmasını Mevlâna bu gerçek ile anlatmıştır.

“Allah’ın verdiği rızıktan yiyin” dedi. Sen, buradaki rızık ekmek sandın, hikmet olduğunu anlamadın ha! Allah’ın verdiği rızık, insan mertebesine göre hikmettir. O rızık sonunda senin boğazında durmaz, seni öldürüp mahvetmez! Bu ağzını kapadın mı başka bir ağız açılır; o ağız sır lokmalarını yer, yutar. Bedenini şeytan aslanından kurtarabilirsen Allah sofrasında nice nimetler yersin! **Ben bu sözü, Türklerin et yemeği gibi yarı pişmiş, yarı ham bir halde anlattım.** Sen tamamını Hakîm-i Gaznevî’den duy!” (C1. 3745).

İnsanın takdirat karşısındaki acziyeti ve mahkûmiyeti ilginç bir âdet ile anlatılmıştır. Din tarihindeki Nemrut’un Allah’la mücadelesi noktasında güya gökyüzünde farz ettiği Allah’ı vurmak yolunda ok atmasının bir benzeri de Moğollar arasında söz konusu imiş. Moğollar da içlerinden bir hastalandığında, muhtemelen gökyüzünden gelen kötücül güçleri kovmak veya öldürmek için ok atarlarmış. İşte Mevlânâ, ilahî takdirata karşı gelmeyi, bu kurgu ile yani gökyüzüne boşu boşuna ok atmakla örneklendirmiş gözükmektedir.

“Aydın bir mum, yakmayan oldukça mı bulunur, yoksa bilen bir yakıcı olunca mı? Güzel bir sanat kör ve çolak bir adamın elinden mi çıkar, yoksa her tarafı bütün bir gözlünün elinden mi? Mademki seni kahredeceğini, başına

mihnet topuzunu vuracağını bildin; hadi Nemrut gibi savaş, havayı okla bakalım! **Hani Moğol askerleri gibi... Onlar da biri hastalandı mı ölmesin diye göğe ok atarlar ya, sen de atadur**” (MC6. 370-374).

Varlık âlemindeki her şeyin Allah’ın hükmüne tâbi olduğunu anlattığı bir hikâyede Mevlânâ, bir çocuğun içine atıldığı ateşte yanmaması noktasında yine ilginç bir örnek vermektedir. Türkmen köpeklerinin sahiplerinin konuklarına mülayim, yabancılara ise arslancasına davranması ile örneklendirmektedir. Türk’ün yerine göre köpeğini uysallaştırması ile Allah’ın ateşin yakma özelliğini ortadan kaldırması arasında paralellik kurmaktadır.

“Benim tabiatım da değişmedi, unsurum da. Ben Allah kılıcıyım, izinle keserim. **Türkmen’in köpekleri, çadır kapısında misafire yaltaklanmış, Ama çadır yanına yabancı biri uğrayacak olursa köpeklerden aslancasına hamleler görür.** Kullukta, ben köpekten aşağı değilim; Allah da hayat ve kudrette bir Türk’ten aşağı kalmaz. Tabiat ateşi eğer seni gamlandırırsa o yakış, din sultanının emriyledir” (C1. 830).

Mesnevî’de Mevlânâ, çocuklara çokça yer vermiştir; bazen onların tatlılara meylini, bazen yenlerini gevmelerini, bazen tahtadan ata binmelerini vs. değişik ibretlik dersler verme amacıyla kullanmıştır. Tasavvufun önemli düsturlarından olan, bu varlık âleminin bir gerçekliği olmadığı anlayışını çocukların oyunları üzerinden aktarmıştır. Zaten mutasavvıflara göre bu dünya bir oyun alanıdır; insanlar ellerine verilen oyuncakları bir süre oynar ve oyun biter.

“Halkın savaşı da çocukların savaşı gibidir. Tamamı ile mânasız, esassız ve hor! **Hepsi sopadan kılıçlarla savaşırlar. Hepsi faydasız bir şeyle uğraşıp dururlar. Hepsi, bu bizim Burak’ımız Düldül yürüyüşlü atımız diye bir sopaya binmiştir.** Sırtlarında yük var, fakat bilgisizliklerinden kendilerini yüksek görüp ata binmiş, yol gidiyor sanırlar. Hele dur... halk atlıları, bir gün atlarını sürerek dokuz kat gökten geçsinler de bak!... Vehmi, fikri, duyguyu, anlayışları **sopa gibi çocuk atı bil!**” (MC1 3445).

Mesnevî’nin bir yerinde Mevlâna, çocukları hakikat bilgisinden yoksun olan insanlar olarak kurgulamıştır. Mevlânâ, bu kurgusuna da bir gerçeklik ile başlar. O da sarhoş, kendinden geçmiş, pejmürde hâldeki birisinin çocuklar tarafından eğlence malzemesi olmasıdır. Fakat Mevlânâ, bu kurgusunda derbeder sarhoşu, kendi hakkındaki gerçeklerin bilinmeyişi olan hakikat yolcusu olarak nitelemektedir.

“Perde altına girmiş olan Hakîmin sözünü dinle: Şarap içtiğin yere baş koy, yat. **Meyhaneden çıkıp yol, yanılan sarhoş, çocukların maskarası ve oyuncuğu olur.** Her tarafa, her yola, çamurların içine düşer, her ahmak da ona güler. O bu haldeyken onun sarhoşluğundan, içtiği şarabın neşe ve zevkinden haberleri olmayan çocuklar peşine takılırlar. Allah sarhoşundan başka bütün halk, çocuktur. Heva ve hevesinden kurtulmuş kişiden başka balığ yoktur. Allah “Dünya kuru bir istek, faydasız bir oyuncaktan ibarettir, siz de çocuklarsınız.” dedi. Allah doğru buyurur. (C1. 1430).

İnsanın kemâlata erişmesinin en önemli tarafı sıkıntı ve mihnete katlanmasıdır; zira kişinin olgunlaşması sıkıntılarla yüzleşmesi ve onların üstesinden gelebilmesine bağlıdır. Fakat, insanın nefis tarafı kolay, eğlenceli, sıkıntısız tarafa meyleder. İşte Mevlâna insanlardaki bu meyli çocukların oyun arzusu kurgusuyla vermektedir.

“Gam bir hazinedir. Senin zahmet ve meşakkat çekişine maden. Fakat bu söz, çocuklara nerden tesir edecek? **Çocuklar, oyun adını duydular mı hepsi de yaban eşeğiyle yarışa girişirler.** Ey yaban eşekleri, bu yanda tuzaklar var. Bu yandaki tuzaklarda kan içiciler var. Oklar uçuşup durmakta, yay, gayb âleminde gizli. Gençlere yüzlerce ihtiyarlık okları erişmekte. Gönül ovasına adım atmak gerek. Çünkü bu ovada ferahlık, genişlik, neşe olamaz.” (C3. 510).

Çocukların oyun oynamak için külâhlarını, ayakkabılarını ve elbiselerini çıkarmak gerçeğinden yola çıkan Mevlânâ, dünyanın da bir oyun yeri olarak insanları çeldirmesini dile gelirmiştir. Hatta bu oyun yeri öyle caziptir ki, onu oynayanları oradan çekip almak, aynen oyun çocuklarının akşam olmasına rağmen oyunu bırakmaması gibi görülmüştür.

Ruhu da, nefislerle akıllardan ama ruh, kendi asıllarını unutmuş. O tertemiz nefislerle akıllardan, cana her an ey vefasız diye mektup gelmede. Beş günlük dostları buldun da eski dostlardan yüz çevirdin. **Çocuklar oyundan hoşlanırlar; ama geceleyn onları çeke çeke evlerine götürürler. Küçük çocuk oyuna başlarken soyunur, hırkasını külâhını, ayakkabısını çıkarır atar. Hırsız da gelip ansızın onları kapıverir.”**

“**Çocuk, oyuna öyle bir dalar ki külâhı, gömleği aklına bile gelmez. Gece gelir çatar bir türlü oyunu bırakamaz. Eve bir türlü yüz çeviremez.** Duymadın mı, “Dünya ancak bir oyundan ibarettir” denmiştir. Sense oyuna daldın, elbiseni yele verdin, şimdi korkuya düştün. Gece gelmeden elbiseni ara, gündüzü dedikoduyla zayi etme. Hâsılı ben de ovada kendime halvet bir yer seçtim, halkı elbise hırsızı gördüm.” (C6. 450-55).

Çocuklar oyun oynarken çok kızışır ve hırslanırlarmış; onların oyun topaçları altın gibi değerli olurmuş. Mevlânâ yine çocuk ve çocuk oyunları üzerinden ahlakî dersler vermeye devam etmektedir. Basiretsiz ve idraksiz insanların albenisi çok olan dünyevî metaya meyli ve arzusunu, kızışmış çocukların değerli gördükleri topaç üzerinden aktarmaktadır.

“Kuyuda göz, akisler yapar, insana hayaller görünür... Onların en bayağısı şudur: Taş altın şeklinde görünür! **Oyun zamanı çocuklarda kızışırlar... O taş topaç kırıklarını altın ve mal görürler ya.** Fakat Allah ârifleri kimyager olmuşlardır da onlara madenler bile değersiz görünür artık!” (C3. 675).

Mevlânâ, Mesnevi’deki mesellerinde çocuklara, onların kılık kıyafetleri ve oyuncaklarına, oyun oynama şekillerine sık sık yer verir. Özellikle bu dünyanın bir oyun yeri olması kurgusu bağlamında insanların dünyevi ihtiraslarını çocukların oyun ve oyuncak hevesi üzerinden anlatmaktadır. Dünya hırsı ile kendini kaybetmiş insanları, sopadan atlara binip koşuşturan çocuklara benzetmektedir.

“Hırsı din işinde ve hayırda ara; din ve hayır işinde haris ol. Bu işler, zaten güzeldir, hırsın geçse bile güzel görünür! Hayırlar, esasen güzel ve lâtiftir, başka bir şeyin aksi ile güzel görünmüş değildir. Bu işlerde hırsın parlaklığı geçse bile hayrın letâfeti, hayrın parlaklığı kalır. Halbuki dünyâ işinden hırsın parlaklığı gitti mi ateşin harareti ve parlaklığı gitmiş, kömür kalmış demektir; tıpkı buna benzer. **Çocukları da hırs aldatır da**

zevklerinden bir değneği at yaparlar, eteklerini çemreyip güya ata binerler! Fakat çocuktan o kötü hırs geçti mi öbür çocuklara gülesi gelir.” (C4.1130).

En zararlı haşerelerden birisi sinektir. Mevlâna, yaraların üstüne konarak insanda tikslenme duygusuna yol açan sinekleri açgözlü, tamahkâr nefsin göstergeleri olarak görmüştür. Özellikle bulaşık, yemek artığı gibi tiksindirici yerlere ısrarla ve açgözlülükle tekrar tekrar saldıran sinek, insandaki bitmek tükenmek bilmeyen hırsı dolu olan nefsi anlatmış gözükmektedir. Zaten sinek, o hırs ve arzu içerisinde olmasaydı, yine uçucu cinsinden ankaya dönüşmüş olurdu.

“Yol bilen anlayışlı pîr, Nefs-i küll bağlarına ark kazıcıdır. İrmak, kendisini nereden temizleyecek? İnsanın bilgisi, Allah bilgisiyle fayda verir. Kılıç sapını kesebilir mi? Yürü, bu yarayı bir cerraha göster. Kimse, yarasının kötülüğünü görmesin diye her **yanarın üstüne sinek üşer**. O sinekler; senin düşüncelerin, mallarındır; yaran da ahvalindeki zulmet!” (C1. 3220).

Keçiler, yerinde duramaz, dağ taş gibi yüksek yerlerde seker durur. Ancak keçilerin bir diğer özelliği inatçı olmalarıdır. Hem yükseklere çıkmak isteği hem de inatçı olması yönüyle nefis tam da keçiler gibidir. Mevlânâ bu gerçeklikten yola çıkarak bir kurgulama yapmıştır.

“Fakat yolda öyle bir tuzak, öyle bir imtihan vardı ki kasırgası dağları bile saman çöpü gibi kapıp götürebilirdi. Bu sınama bunları altüst etmekteydi. Fakat sarhoşun bunlardan ne haberi olabilir ki? Sarhoşun önünde hendek de birdir, meydan da. Ona kuyu da doğru yol kesilmiştir, hendek de! Dağ keçisi, yüce dağ başlarında yiyecek arar, hiçbir zarara uğramadan koşar durur! Yiyecek bulmak, yayılmak üzereyken ansızın feleğin sınaması gelir çatar.” (C3. 805).

Kültürümüzdeki yaygın inançlardan birisi, kişinin rüyada gördüğün tam tersi çıkar, anlayışdır. Mevlânâ, bilge kişinin uykusu ile ham kişinin uyanıklığını mukayese ederken böyle bir ilgi kurmaktadır. Ona göre âlimin uykusu cahilin uyanıklığından evladır.

“Uykuya dalan kişinin uyandığı zaman, rüyada gördüklerinin aksini görmesi gibi!” (C4. 1525).

Nefsin isteklerini savıp geçiştirmek noktasında Mevlânâ, ilginç bir benzetme yapmaktadır. Bugün de yaygın tavırlardan olan ve davet eden birisini başından savıp bu davetini kabul etmemek noktasında birtakım bahaneler ileri sürmeyi, “Başım ağrıyor veya dayımın oğlu çağırırdı, oraya davetliyim” mazereti ile ortaya koymaktadır.

“Çünkü bu âlemin ne tadı vardı, ne tuzu. Sihir okur da kulağına üfler durur. “Ey nur gibi apaydın adam, ev senin sen de benimsin” der. İhtiyat ona derler ki “Midem dolgun tokum” yahut “Hastayım, bu mezardan hastalandım”, Yâhut “Başım ağrıyor, sen bunu geçirmeye bak” yahut da **“Benim dayımın oğlu çağırırdı, davetliyim” deyip başından savasın.**” (C3. 220).

Henüz hakikat bilgisine vakıf olmayanların dünyevî çeldiricilere yönelmesini Mevlânâ, çocukların ceviz ve kuru üzüm beklentisi içinde olmaları gerçeğiyle anlatmaktadır. Ona göre çocukların ısrarla talep ettikleri ceviz ve kuru üzüm, yetişkinler (kâmil insanlar) için hiçbir şey ifade etmemektedir.

“Biz bildik ki şu tenden ibaret değiliz. Beden olmaksızın da Tanrı ile yaşarız. Ne mutlu o kişiye ki kendi zatını tanıdı, ebedi emniyet sahasında bir köşk kurdu. Çocuk, ceviz ve kuru üzüm için ağlar. Halbuki bu, büyük adama göre hiçbir şey değildir. Gönle göre de beden, cevizle kuru üzümdür. Çocuk nerden büyüklerin bilgisine sahip olacak? Kim perde ardındaysa zaten çocuktur. Er ona derler ki kırılmaz.” (C3. 3340).

Edebiyatımızda “hasmın sitemini anlamamak hasma sitemdir” meşhur sözü vardır. Mevlânâ, bunun bir benzerini “ahmağa verilecek en güzel cevap, cevap vermemektir” demektir. Ona göre ahmakla zaman geçirmek ve özellikle onunla sohbet etmek, zaman kaybıdır.

“Cevap vermemek de cevaptır, sözü ahmağa verilecek cevap susmaktır sözünü tekid eder. Her ikisi de bu hikâyeyle anlatılmaktadır.” (C4. 1488).

Bugün de geçerli olan işlerden birisi şehirde ikamet edenlerin kış günlerinin tedarikini köy ve kırsal kesimden yapmaları söz konusu edilmiştir. Bu gerçeklikten yola çıkan Mevlânâ, hemen tamamen olumsuzladığı köy ve köylüden tedarik edilecek malzemeleri yine nefsin tedbirsiz istek ve hırsları bağlamında değerlendirmektedir.

“Uzun kışın azığını köyden tedarik edip şehre getiririz gayri.” (C3. 500).

Mevlânâ, ihtiyatsızlık ve tedbirsizliği anlattığı beyitlerinde, nefsin insanı bazı çeldiriciler ile aldatabileceğini kuş avlama geleneğinden örneklerle izah etmektedir. Ona göre kuşun kendi cinsinden bir ses ve görüntü koyarak avcılarının kuşları avlaması ile nefsin insanı bazı tuzaklarla aldatması arasında bağ kurmaktadır.

“İhtiyat ona derler ki seni davet ettiler mi bunlar, benim sarhoşum bunlar benim dostum, beni seviyorlar, beni istiyorlar demeyesin. **Davetlerini, kuşlara çalınan ıslık bil. Avcı, pusuda gizlidir de kuş gibi örter durur. Önüne de seslenen, öten, çığır budur zannını vermek için bir ölü kuş koymuş.** Kuşlar... Onu kendi cinsinden sanıp toplanırlar. O da onların derilerini yüzer.” (C3. 230).

Kültürümüzde, “yediğimiz içtiğimizin de mi hiç hatırı yok!” ifadesi sık sık kullanılır. Özellikle vefasızlığı, sadakatsizliği, ünsiyetsizliği anlatmada yaygın olarak kullanılan bu ifadeyi Mevlânâ da bir beytinde “Boğaz nimet yerse, yüz utanır” söz kalıbıyla kullanmıştır.

“Filan gün sana feşman şey almadım mıydı, seninle buluşup görüşmez miydik? Aylarca bana konuk olmaz mıydın, sayısız ihsanlarıma, in’amlarıma nail olmadın mı? Halk, aramızdaki sevgiyi duymuş, işitmiştir. **Boğaz nimet yerse, yüz utanır**” diye anlatıp duruyor.” (C3. 615).

Nefisten kaynaklanan kötülükleri gemsiz ve huysuz ata benzeten Mevlânâ, bu gerçeklikten yola çıkarak binit takımlı ve eğitilmiş atın mukabili olarak gördüğü akıl ve dini takip etmeyi salık vermektedir.

“Gemsiz ve serkeş ata pek yaklaşma... Kendine akli ve dini kılavuz et, onlara uy vesselâm! Bu azmini sakın hor görme, ehemmiyetsiz sanma... Bu yolda sabır lazım, çekilecek mihnetlere tahammül gerek!” (C4. 465).

Mevlânâ, insanın mizacıyla ilgili olarak da yaygın olarak söylenen “yazın kışı, kızın da yazı ister” sözünü yine nefsin kişi üzerindeki tahakkümü noktasında örneklendirmektedir. İnsanın mizacı zıtlıklar üzerine yaratılmakla birlikte, ona en iyi gelen ılıman mutedil olandır; ancak nefse olumlu gelenler ise Mevlânâ'ya göre nefsi eğiten veya öldüren değil bizzat semirtendir.

“İnsan yazın kışı ister, fakat kış geldi mi bundan da vazgeçer, istemez. Bir hâle katiyen razı olmaz. Ne darlıktan hoşlanır, ne genişlikten, boşluktan. Geberesi insan, efendisine ne de kâfirdir ya... Hidayete nail oldu mu tutar, inkâra sapar. Nefis, bu çeşit mahlûklardandır da onun için gebertilmeye lâyıktır... Onun için ulu Allah “Öldürün nefislerinizi” demiştir.” (C3. 370).

Aynı şekilde Mevlânâ, nefsin her halükârda zarar verici, kötücül olduğunu üç köşeli diken metaforu ile tasvir etmektedir. Öyle bu dikenler hangi pozisyonda olursa olsun ona basan kişiye batarak onu incitmektedir.

“Nefis, üç köşeli dikendir, ne çeşit koysan sana batar, ondan kurtulmana imkân mı var? Heva ve hevesi terk etme ateşini vur şu dikene... İyi işli dosta uzat elini, sarıl ona!” (C3. 375).

Maddî manevî yolculuklarda kılavuzun, yol göstericinin olması en önemli şartlardan biridir. Çünkü menzile en kolay, tehlikesiz yoldan kısa sürede varabilmenin şartı budur. Eğer kılavuzu yanına almadan yola çıkarsan yolunu şaşırırsın, varacağın yere bin bir meşakkatle ancak varabilirsin. Mevlânâ, bir beytinde buna vurgu yapıp “Kılavuzsuz yola çıkan, iki günlük yolu yüz yılda alır” diyerek hayatın bir gerçeğini manevi yolculuk için de hatırlatmış olur.

“Şehirlinin sevinçlerini de anlatsam korkarım ki yolcu, seni yolundan alıyorum. Onun için kısaca geçiyorum. Yolda bir köy göründü. Fakat o köylünün köyü değildi, başka bir yola saptı. Bir aya yakın bir müddet köyden köye dolaştılar. Çünkü köyün yolunu iyi bilmiyorlardı. **Kılavuzsuz yola gidene iki günlük yol, yüz yıllık yol olur.** Kâbe'ye delilsiz giden bu başı dönmüş zavallılar gibi zillete düşer.” (C3. 585).

Hamalık ve ahmaklık bağlamında değerlendirdiği köylülüğe Mevlânâ orijinal bir ekleme yapmaktadır. Değirmen ve çıkırık çekmekte kullanılan gözü bağlı eşekleri bu kurgusuna dahil ederek, hakikat bilgisi olan aklı küle karşı basiret gözü kapalı olanları gözü bağlı ve sürekli aynı merkez etrafında dönen eşeklere benzetmektedir. Mevlânâ, bu kurgusunda şehir bilgeliğine karşı köy ahmaklığını kullanmanın yanı sıra gözü bağlı ve kısırdöngü içindeki eşek metaforu ile anlayışsız ve algıdan yoksun kişileri nitelendirmektedir.

“Tam bir ay onun ahmaklığı gitmez. Köy otlarından da bundan başka ne biçilebilir ki? Köyde bir ay kalan kişi, nice zaman bilgisiz ve kör kalır. Köy nedir? Hakikate ulaşmamış, elini taklit ve hüccete atmış şeyh! **Aklı kül şehrine karşı bu duygular, gözleri bağlı değirmen eşeklerine benzer.** Bunu geç de hikâyeye giriş, inciye bırak. Buğday tanesini ele al.” (C3. 520).

Mevlânâ, ilginç bir benzetmeyle kadının erkeğe erkeğinse kadına şehevî duygularını çıplak adamı sokan arılara benzetmektedir. Bilindiği gibi yoğun arı saldırısına karşı yapılan savunmalardan birisi suya tamamen dalarak bundan kurtulmaktır. Tecrübe edilen bu gerçekliği Mevlânâ, beşerî şehevi duygularla, ilahî duyguları somutlaştırmada kullanmıştır. Ona göre arı saldırısından kişiyi kurtaran ilahî sevgidir.

“Çıplak adam arıların sokmasından kurtulmak için suya atlar ya! Arılar adamın tepesinde dolaşır dururlar... Başını bir çıkardı mı hiç affetmezler, hemen sokarlar! Allah’ı anış sudur, zamanede şu kadının, bu erkeğin anılışı da arı! Allah’ı anış suyuna dal, nefesini tut, sabret de eski düşüncelerden, vesveselerden kurtul! Ondan sonra da sen, tepeden tırnağa kadar o arı duru suyun tabiatına bürünürsün.” (C4. 435).

Geleneğimizde “Düşmanın taşı değil, dostun attığı gül yaralar beni” yaygın sözü her zaman sıklıkla kullanılır. Mevlânâ’nın da söylediği gibi, insanlar dost ve akraba bildiklerinden kötülük beklemedikleri için bu durum çok daha kırılabilir yaratır. İnsanların ikiyüzlülüğüne ve menfaatperestliğine vurgu yaptığı beyitlerinde Mevlânâ, bu yaygın inanışa bir gönderme yapmıştır.

“Köylü, yüzlerce ısrardan sonra nihayet kapıya gelip “Babasının canı ne istersin, ne var” deyince Şehirli, dedi ki: “Bunca haktan vazgeçtim, bütün zanlarımı, düşüncelerimi terk ettim. Zavallı cancağızım, beş günde bu sıcakta yanıp şu soğukta donarak beş yıllık zahmet çekti.” **Bildikten, dosttan, soydan gelen bir cefa, ağyarın üç yüz bin cefasına eşittir.** Çünkü insan, eşin dostun cevri ü cefada bulunacağını ummaz, tabiatı daima onun lütfuna, vefasına alışmıştır.” (C3. 620).

Alışverişlerde en fazla yapılan hileler, tamamıyla göremediğin nesne ve ürünlerdedir. Alıcı, tamamen satıcının sözlerine ve teminatına güvenmek zorundadır. İşte en çok aldanılan ürünlerden birisi de cevizdir; çünkü onların hepsinin içini açıp görme şansın olmadığı için aldanma ihtimalin artmaktadır. Mevlânâ, belki kendisinin de tecrübe ettiği çürük ceviz metaforu ile hilebazın sözünü bize hatırlatmaktadır. O, aslında çürük ceviz gibi iyi ve güzel ses vererek müşterileri aldatır.

“Sana elli, altmış bile verse ey balık, o verdiği şey, oltada ettir. Verdi, farz edelim, fakat o hilebaz nereden verecek? **Hilebazın sözü çürümüş cevizdir.** Onun gürültüsü aklını alır, beynini altüst eder. Yüz binlerce akıllı bile bir pula saymaz.” (C3. 225).

Tasavvuf düşüncesinin en önemli rükünlerinden birisi kendi benliğini yok ederek İlahî benlikte ebedî var olma düsturudur. “Fenafillah” ve “bekabillah” kavramları ile ifade edilen bu durum tasavvuftaki nihai noktayı anlatmaktadır. Mevlânâ yok olmanın anladığımız anlamda bir yokluk olmayıp, ebedî huzur ve sükûnetin hâkim olacağı sonsuz bir bilinç birliğine işaret etmektedir. İşte bu soyut ve derin düşünceyi varlık âlemindeki bazı gerçeklikler üzerinden kurgulamaktadır. Yani var olmak için yok olmak, yapılmak için yıkılmak gerçeği...

“Mimar, yapılmamış bir yer, yıkılmış, tavanları çökmüş bir yurt arar. Saka, içinde su olmayan kap peşindedir. Dülger, kapısı bulunmayan bir ev aramaktadır. Avlanma zamanında hepsi de yokluğa saldırırlar. Ondan sonra

da hepsi yokluktan kaçarlar. Mademki ümidin yoklukta, neden çekiniyorsun ondan? Tamahının enis olduğu şeyden bu çekinme nedir? Mademki tamahın o yokluktur, yokluktan, yok oluştan bu kaçışın neden?” (C6.1370).

İnsanın yaratılışı, kendisine yasaklanan şeylere karşı daha çok meyilli ve istekli olmak sonucunu doğurur. Oysaki belki de yasaklanmamış olsa hiç de ilgisini çekmeyecektir. Eskiden sultanlar otorite ve güçlerini artırmanın yollarından biri olarak halkın kendisine bakmayı şiddetle yasaklamasıdır. Bu, aynı zamanda kendilerine gizemli bir hava vererek, insanların indinde bir tanrılaşma algısını yaratmak amaçlı idi. Mevlânâ da Hz. Musa kıssasını örneklendirirken Firavun’un böyle bir uygulamasını zikretmektedir.

“Çünkü o esirler, Firavun’a hiç yaklaşmazlardı, onu görmelerine izin yoktu. 850. Hattâ yolda ona rastlasalar yüzükoyun yere kapanmaları emredilmişti. Kanun buydu: hiçbir esir, ister vakitli olsun, ister vakitsiz, o padişahın yüzünü göremeyecek. Yolda çavuşların seslerini duydu mu, yüzünü görmemek için duvara dönecekti. Şayet yüzünü görürse mücrim sayılır, başına gelecek en kötü şeyler gelip çatarı. Onlarda görmeleri men edilen o yüzü görmeyi pek isterlerdi. **İnsan men edildiği şeye haristir derler.**” (C6. 650).

Vücudunda bazı mineral eksikleri olan insanların toprak yedikleri bilinen olgulardandır. Mevlânâ bir beytinde böyle bir ayrıntıya da temas ederek bu durumu, yine ahlakî ve irfanî bazı hususları izah etmede örneklendirmektedir. O, varlığın şekline veya görüntüsüne bağlanan insanları hakikati göremeyip bâtila saplanıp kalmış kişiler olarak görmektedir.

“**Toprak yemeyi adet edinmiş olan birisi bir aktara gidip kelle şekeri almak istedi.** O hilebaz ve gönlü bozuk aktarın terazisinde dirhem ve taş yerine toprak vardı. Dedi ki: Benim terazimin dirhemi topraktır. Şeker almaya niyetin varsa sabret de dirhem bulayım. Adam “Mühim bir işim var, şeker almam lazım; dirhem ne olursa olsun, zararı yok” dedi. Kendi kendisine de “Toprak yemeyi adet edinen kişiye taş nedir ki? Toprak altından daha iyi!” (C4. 625).

Eskiden isminin anlamıyla uyumlu yaratılıştaki olan kişiler için “İsmiyle müsemma” denirmiş. Dolayısıyla ebeveynler çocuklarına “müsemma” olması temennisiyle olumlu anlamdaki kelimelerden isimler seçermiş. Ancak sonradan isminin anlamıyla uyuşmayan karakterdeki kişiler için de isminin ağırlığı altında ezildi, denirmiş. Mevlânâ, bu âdeti de unutmamış ve Allah’ın isim ve sıfatlarının hikmetini izah etmede kullanmıştır.

“Öyle olmasaydı sağıra duyan, köre aydın adlarının verilmesi gibi alay olur, maskaralık olurdu. Tanınma için konan ad, meselâ terbiyesiz ve utanmaz birisine mahcup yahut kara ve çirkin birisine güzel diye konuvermiş bir addır. **Yeni doğmuş çocukcağıza hacı, yahut da soyunda var diye gazi adını koymaktır.** Bu lakapları, övmek için söylerlerse övülende bu sıfatlar yoksa övüş, doğru olmaz ki. Ya alaya almaktır yahut da öven delidir. Allah ise zalimlerin söylediklerinden beridir, paktır.” (C4. 220).

Mevlânâ, insanlardaki manevi anlamda olgunlaşmamayı meyve metaforu bağlamında vermektedir. Buradaki gerçeklik, maksada uygunluk noktasında kemâlâta erişmeyi anlatmaktadır. Meyve ağacının tabiatı önce tomurcuklanmak, daha sonra meyveye dönmek, nihayetinde ise olgunlaşmaktır. Eğer olgunlaşma süreci

tamamlanmamış ise önceki aşamaların bir kıymeti harbiyesi kalmamaktadır. Ancak buradaki hassas nokta olgunlaşmayan meyvelerin dalından kolayca kopmayıp, olgunlaşanların ise rahatlıkla kopmasıdır. İşte insani gelişme ve bireyleşmesini sağlayan insan da eşyanın tabiatına uygun olarak sıkıntı çıkarmayacaktır.

“Geldiğin yollar aklında bile kalmadı. Fakat biz yine sana bir remiz söyleyecek, bir şey hatırlatacağız. Bu akli terk et de hakikî akla ulaş. Bu kulağı tıkda da hakikî kulak kesil! Hayır hayır; söyleyeceğim, çünkü henüz hamsin sen. Daha ilkbahardasın, temmuzu görmedin bile! Ey ulular, bu cihan bir ağaca benzer; biz de bu âlemdeki yarı ham, yarı olmuş meyveler gibiyiz. **Ham meyveler, daha iyice yapışmıştır, oradan kolay kolay kopmazlar.** Çünkü ham meyve köşke, saraya lâıyk değildir ki.” (C3. 1290).

Kültürümüzde kervan geri dönerse topal eşek, kervanın başına geçer, yaygın söyleyişi vardır. Burada kastedilen, şartlar ve imkânlar el verdiğinde hiç ummadığın kişi, tahmin edilemeyecek yerde olur, anlamındadır. Mevlânâ, bu genel kabulü yine ahlakî bir ders vermek bağlamında kullanmış gözükmektedir. İnsanların zahirine, görüntüsüne, şekline bakarak karar vermenin yanlışlığını anlatan Mevlânâ, aslolanın insanın karakteri ve mana yapısı olduğu gerçeğini söz konusu örnekle vurgulamaktadır.

“Halkın düşüncelere dalması bu güzelim uykunun düşmanıdır. Halk, düşünceleri yatışmasın, uyumasın diye bu güzelim uykunun boğazını sıkı. Bir hayret lâzım ki düşünceleri silip süpürsün. Hayret, fikirleri de yok eder, zikirleri de! Hüner ve marifette kim daha kâmilse mâna bakımından artta sureta ileridedir. Allah “Geri dönenler” dedi. **Geri dönmek sürünün yazıdan gelip ağla gitmesine benzer. Sürü, yazıdan dönüp geldi mi giderken en önde olan keçi artta kalır. Giderken geride kalan topal keçiye gelince suratı asıkları bile güldürecek bir halde öne düşer.** Bu kavim, laf olsun diye topal olmadılar ya... Öğünmeyi terk ettiler de ârı satın aldılar.” (C3. 1115).

Dinî söylemlerden birisi, kıyamet öyle bir can pazarı olacak ki kardeş kardeşten kaçacak yer arayacak, ifadesidir. Bununla birlikte Mevlânâ, insanın eğer işin sonucu iyiliğe varacaksa kötülerin bazı uygunsuz tavırlarına da katlanması gerçeğini bir beytinde kullanmıştır. Bu durum “Adam, zaruret yüzünden ölü eti bile yer” vurgusu ile verilmiştir.

“İyiler, zaruret yüzünden kötülerle bağdaşırlar. Adam, zaruret yüzünden ölü eti bile yer! Şehirli, köylüyü gördükçe selâm vermekte, “Yahu, ben filan kişiyim, adım da şu” demekteydi. Köylü “Olabilir. Fakat sen kimsin, nesin, ben ne bileyim? Belki kötü bir adamsın, belki temiz bir adam. Ben, gece gündüz, Allah’ın işlerine hayran kalmış, dalmış gitmişim. Seninle hiçbir surette mukayyet olmam ben. Kendi varlığımdan bile haberim yok. Varlığımdan bir kıl ucu kadar bile eser kalmadı. Aklım, Allah’tan başka hiçbir şeyden agâh değil. Gönlümde de Allah’tan başka bir şey yok, canımda da” diyordu. Şehirli dedi ki: **“Bu an, tam kıyamete benzedi: Kardeş, kardeşinden kaçmada!”** Şehirli, köylüye “Soframdan fazlasıyla yemek yemedin mi sen? Ben o adam değil miyim? (C3. 610).

Eskiden, ibreti âlem için kişilere verilen cezalar teşhir edilmiş ki seyredenler böyle suçlara tevessül edemesin. Özellikle meydanlarda idam edilen kişiler, birkaç gün darağacında sallandırılmış. Mesnevî de biz, aynı zamanda utanılacak bir hale düşürmek olan “suçlunun eşeğe ters bindirilerek sokaklarda gezdirilmesi” örneğini de görmekteyiz.

“Fakat sende olan hukuk yüzünden hapistesin. Yaptığın isyanlar yüzünden azar azar özür dilemeye bak. Bak da ceza veren seni birden tutmasın. Ey dost, suyunu durult. Sofi kendisine sille vuran adamın yanına gidip davacı gibi eteğine yapıştı. Onu çeke çeke kadının yanına götürdü. **Bu ters eşeği ya eşeğe bindir, halka göstererek ceza ver.** Yahut da döverek cezalandır. Artık hangisini münasip görürsen onu yap.” (C6. 1505).

İçinde kötülük olanın, yalan yanlış sözler söyleyenin mutlaka kötülükleri ve yalanları ortaya çıkar. Gerçeklerin er veya geç ortaya çıkmak gibi bir huyu vardır. Üstelik yalanın katmerlisi ve büyük olanları da vardır. Eğer “saraya çavuş olmak” gibi üst düzey bir göreve geldim yalanını söylersen, insanlar doğal olarak inanmadıkları için seni bin türlü sorgu ve suallerle sınar.

“Hey babam hey... Ben, padişah kapısına çavuş oldum diyene yüz binlerce sinama var. Halk, onu bu sinamayla tanımasa bile ileri gelenler, onun dâvasına delil ister, yolundan nişan sorarlar. Aşağılık bir adam, terzilik dâvasına kalkışsa padişah, onun önüne bir atlas kumaş atar. Eğer kötülerini sinama olmasaydı her puşt, savaşta Rüstem kesilirdi!” (C3.680).

SONUÇ

Mevlânâ'nın Mesnevî'si bir hikmetler ve ders çıkarma eseridir. Bu eserde Mevlânâ, kendisinden önce anlatılan pek çok hikâyeyi, kendi üslup özelliği içinde iç içe geçmiş şekilde okuyucusuna aktarmaktadır. Şüphesiz bu hikâyelerin eseri daha okunur, daha cazip, daha akılda kalıcı kılma yönleri olduğu bilinmektedir. Mevlânâ, Mesnevî’de aynı zamanda kendi dönemindeki maddi manevi, soyut somut kültürel öğeler olan inançlar, âdetler, kabuller gibi pek çok unsuru da şiirine malzeme yapmıştır. Bu, analogiler hem bir edebî çeşni olarak hem de döneminin kültürel öğeleri olarak çok önem arz etmektedir. Mesnevî, ahlakî ve irfanî bilgileri içermenin yanı sıra, bizleri döneminin yaşayışı, sosyal hayatı, günlük rutini gibi noktalardan oldukça fazla bilgi sunmaktadır.

Şüphesiz Mevlânâ'nın bu örneklemeleri kitaptan öğrenilebilecek hususlar olmakla birlikte, belki de çoğu bizatihi yaşayarak, tecrübe ederek öğrenilen gerçeklerdir. Dolayısıyla Mevlânâ halkın içinde, onlarla haşır neşir olan, hayatın gerçekleri ile yüz yüze olan bir insan profili çizmektedir. Eserinde de sık sık zikrettiği gibi Mesnevî'sinin Kur'an'ın bir tefsiri bir yorumu olduğu anlıyoruz; ancak o, aynı zamanda tasavvufun özellikle Yaratıcı, yaratılanlar ve insana dair temel düşüncelerini halkın anlayabileceği, onların hayatının içinden örneklerle aktarmaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Güllüce, Hüseyin (2008); "Mesnevî'de Temsîlî Anlatım ve Hikâye ve Temsîllerle Kurân Âyetlerinin Açıklanması", *Erdem Dergisi*, ss. 129-160).

Livingston, Ray (1998); *Geleneksel Edebiyat Teorisi*, İstanbul, İnsan Yayınları.

Mevlânâ, (2016). *Mesnevî-i Şerif* (Haz. Şefik CAN), İstanbul, Ötüken Yayınları.

Mevlânâ, (1985). *Mesnevî-i Şerif 6 Cilt* (Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Steal, N. (1989); *Edebiyata Dair*, İstanbul, MEB Yayınları.

Uygur, Nermi (2003); *İnsan Açısından Edebiyat*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

